

Filosofisk skolbildning

Mångsidigt om filosofin i Finland och Sverige

Hannes Nykänen förundrar sig över hur man kan kritisera filosofisk skolbildning och samtidigt delta i antologier uttryckligen som representant för en sådan skolbildning. Andra frågor förblir också obesvarade, men antologin *Mellan idealism och analytisk filosofi* verkar ändå fylla en plats.

Mellan idealism och analytisk filosofi (Den moderna filosofin i Finland och Sverige 1880-1950), (Stefan Nygård, Johan Strang, red.), Svenska Litteratursällskapet i Finland: Helsingfors & Bokförlaget Atlantis: Stockholm, 2006.

Filosofin pendlar mellan någon form av orientering mot det empiriska och en förankring i essentialism. Den empiriska tendensen betyder att begreppen uppfattas som godtyckliga namn på vår erfarenhet av de naturliga processerna. Essentialism innebär åter att begreppen uppfattas som väsentliga för förståelse av verkligheten. Den här enkla (och förenklade) tudelningen blir komplicerad av att det begreppslogiska kan uppfattas i termer av logik, *a priori* rationalism, spekulation, wittgensteinsk mening eller ett spel hos de språkliga tecknen. Ännu en komplikation är att fokuseringen på empirism kan innebära antingen realism (naturen är sådan som vetenskapen gestaltar den) eller idealism (vetenskapens bild av naturen är bara en systematisk beskrivning av vår föreställning om naturen).

Förutom den här problematiken måste *Mellan idealism och analytisk filosofi* (Den moderna filosofin i Finland och Sverige 1880-1950) ännu ta ställning till spänningen mellan att göra filosofi och att beskriva detta görande. (I filosofin kan man ganska obemärkt röra sig från det ena till det andra; något som inte är möjligt då det gäller till exempel konst och konsthistoria. Det går inte lika lätt att sammanblanda att göra konst och att skriva konsthistoria.) Som om det här inte skulle räcka tillkommer ännu de politiska problemen som har att göra både med det forskningspolitiska räv-spelet och med politisk ideologi. De politiska aspekterna kommer rätt bra fram i boken även om **von Wrights** entusiasm över nazityskland och nedvärdering av **Gandhi** (och koloniernas integritet överhuvudtaget), som vanligt, blir nedtonat. (Det är typiskt att **Heideggers** nazisympatier får mer utrymme.)

Jan Bengtsson och **Johan Strang** visar i sina inlägg den största medvetenheten om att historien främst är en vinnarnas historia (även om det måste betonas att filosofiskt sätt är alla förlorare i detta krig). Den analytiska filosofins dominerande ställning återspeglas i historiskrivningen så att sådana element som inte ingår i den analytiska tankevärlden blir obeaktade. Ändå frågar jag mig om inte också *Mellan idealism och analy-*

tisk filosofi i viss mån präglas av det här. Strang beskriver hur **Sven Krohn**, som alltså var fenomenolog, blev utmanövrerad från Helsingfors Universitet men jag tycker det finns fog för att fråga ifall inte Krohn skulle ha varit värd en litet längre presentation än den han får.

Bengtsson påpekar att den fenomenologiska traditionen har utelämnats från de flesta filosofihistoriska texter så att 'man kan få intrycket att fenomenologin aldrig har haft någon betydelse för svensk filosofi.' Bengtsson text avser att korrigera bilden. Ändå förefaller det mig konstigt, och i allra högsta grad ovetenskapligt (min kritik riktar sig givetvis inte på något särskilt sätt mot Bengtsson), att det bara är en företrä-

jag hade en aning svårt att smälta var att Hertzberg tycks likställa 'inflytande' med 'filosofisk förståelse': Den analytiska filosofin är, säger han, wittgensteinsk eftersom Wittgenstein har haft ett så tydligt inflytande på den. Men tänk om receptionen var ett totalt missförstånd av Wittgenstein?

Sami Pihlströms beskrivning av pragmatismens betydelse i Finland och Sverige utmynnar i konstaterandet att den 'inte har varit någon ledande riktning inom filosofin i Sverige och Finland'. Det här är ett intressant faktum särskilt om man sätter det i samband med **Jean-François Bataills** karakteristik av nordisk filosofi: Han säger i sitt bidrag att den nordiska filosofin är slående praktiskt orienterad och misstänksam mot alltför

honom som var så värdefullt i kretsens tänkande?

Stefan Nygård ger en livlig beskrivning av receptionen av **Bergsons** filosofi i Finland. I mina ögon ter det sig en aning egendomligt att **Rolf Lagerborg** var entusiastisk över **Nietzsche** (vilket kommer fram i **Marja Jalavas** artikel om läsningen av Nietzsche i Finland) medan han avskydde Bergsons 'dunkelheter'. Jag har svårt att sätta mig in i Lagerborgs synsätt. Men det är för all del inte alls ovanligt att filosofer betecknar sådant det gillar med epitetet 'klar' och sådant de ogillar med 'dunkel'. – Både Nygårds och Jalavas bidrag ger en god bild av hur Nietzsche respektive Bergson på sina skilda sätt rörde om i det finländska andliga livet. Sedlighet och djärvhet, klarhet och dunkelhet, individualitet och

kollektivitet – det var kring de här frågorna diskussionen om Nietzsche och Bergson fördes.

Carl-Göran Heidegren ger en bild av sekelskiftets (1800-1900) filosofiska kamp mellan idealism, rationalism och den mer naturalistiska om än till sina konturer vaga 'positiva andan'. I den här metodologiska kampen kunde nästan alla tänkbare kombinationer av de element jag nämnde ingå även om huvudstriden stod mellan idealism (närmare bestämt hegelianism) och den positiva andan.

Om man är väldigt intresserad av att filosofera brukar man sällan känna sig så upplyft av böcker i filosofins historia. Om man å andra sidan är intresserad av idéhistoria så är det en annan sak. *Mellan idealism och analytisk filosofi* fyller helt klart sin plats genom att den ger en rätt mångsidig bild av filosofin i Finland och Sverige strax före och under modernismens inbrott. Kanske jag i en bok av det här slaget skulle ha velat ha åtminstone ett personregister men det är bara en praktisk fråga.

”Skolbildningar är bara symptom på djupa filosofiska missförstånd.”

Illustration: Jenny Wiik

dare för en viss tankeriktning som antas ha som uppgift att berätta om riktningen i fråga. Fenomenologer berättar om fenomenologi, wittgensteinianer om **Wittgenstein**, pragmatister om pragmatismen och så vidare. Man undrar om alla 'riktningar' är representerade i boken, men frågan är bisarr.

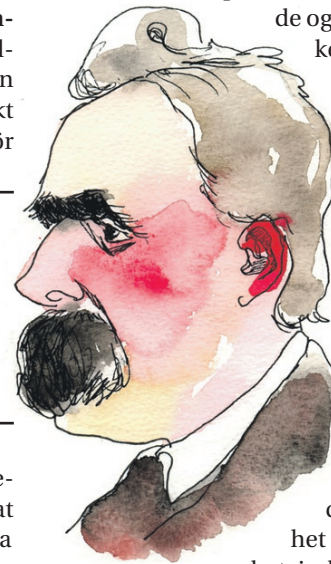
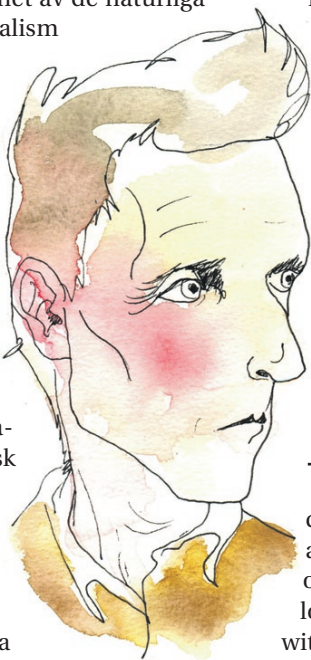
MÅNGA AV BOKENS författare anser att det är problematiskt att dela in filosofer i olika skolor; till och med den grova indelningen i kontinental och analytisk filosofi blir ifrågasatt. Är det inte av motsvarande skäl problematiskt att bygga upp en bok kring texter av företrädare för olika riktningar? Och är det inte egendomligt att kritisera skolbildningar samtidigt som man har accepterat att bli inviterad som en representant för en filosofisk inriktning? Eller är själva filosofin problematisk just därför att det ändå så lätt går att identifiera företrädare för filosofiska skolor? Det här är en fråga som man verkligen borde ta fasta på i filosofin. Skolbildningar är bara symptom på djupa filosofiska missförstånd.

Lars Hertzberg ger en god översikt av Wittgensteins inflytande i Finland. (Att den epok han beskriver och den tidsram som ges i bokens rubrik inte riktigt sammanfaller är kanske mindre viktigt.) Hertzberg för en intressant diskussion kring den delikata relationen mellan Wittgenstein och analytisk filosofi. Det

vidlyftiga abstraktioner. Är hans karakteristik felaktig eller har Pihlström missat något väsentligt? Eller är den nordiska praktiskheten något helt annat än den filosofiska pragmatismen?

Ilkka Niiniluoto och **Svante Nordin** väljer att spegla historien genom att berätta om relationen mellan **Eino Kaila** respektive **Åke Petzäll** och den så kallade wienkretsen – två självständiga filosofer som också hade kontakter sinsemellan. Både Petzäll och Kaila var utåtriktade och hade täta kontakter med wienkretsens företrädare utan att någondera av dem ändå kan beskrivas som logiska positivister. Petzäll var intresserad av wienkretsen men delvis kritisk till den medan Kaila hade en alltför syntetisk läggning för att helt kunna identifiera sig med wienkretsens program.

KAILA UPPLEVDE TYDLIGEN något slags inre konflikt mellan en djup, 'bergsonsk', sida och sin mer ytliga, vetenskapliga sida. Det hade varit intressant att veta mera om det här. Hur såg Kaila på problemet? Vilket slags konflikt är det fråga om? Var ligger problemet; i det djupa eller i det ytliga? – Då det gäller Petzäll undrar man litet över bakgrunden till den blandning av intresse och aversion som han hyste för wienkretsen. Var hans kritiska frågor så marginella att de inte rubbade de centrala visionerna? Vad var det enligt

Hannes Nykänen är forskare i filosofi vid Åbo Akademi hannes.nykanen@abo.fi